

Vrije Radio : nee bedankt liever Lokale Onafhankelijke Radio !

1. Bedenkingen vooraf

Het ligt niet enkel aan het verschijnsel "Vrije" Radio dat het BRT-instituut heeft moeten inbinden op enkele van haar fundamentele principes, maar het heeft er wel mee te maken. Vanuit een welbepaalde politieke en economische hoek probeert men immers de audiovisuele media in ons land de vrije markt op te sleuren. Blijkbaar niet zonder succes aangezien de etherreklame er komt, de BRT enkele radiofrequenties wil vrijgeven en er — ter vervanging van de vroegere "gastprogramma's" — zendgemachtigde verenigingen in het leven werden geroepen (voor politieke en levensbeschouwelijke groepen). Hoewel ons land geen mediabeleid heeft, wil men met deze media blijkbaar toch één bepaalde richting uitgaan...

Met dit kollektief artikel willen we een linkse visie op het mediabeleid helpen uitbouwen. Want al wordt het BRT-monopolie doorbroken, dan betekent dit nog niet dat we de audiovisuele media als gemeenschapsdienst mogen vergeten. Met dit voor ogen willen we niet nog eens de historiek van de "vrije" radio's uitgebreid uit de doeken doen. Evenmin willen we uitvoerig de aktuele wetgevende initiatieven vergelijken om tot een optimale juridische konstruktie te komen. Wel zullen we een kort overzicht geven van enkele historische krachtlijnen en een paar bedenkingen maken die we als studenten Kommunikatiewetenschap aan de VUB vooral willen richten tot de goedmenende vrije radiomakers. Het zou pas echt mooi worden wanneer deze laatsten eens aan het diskussiëren zouden gaan, zowel onderling als met hun potentiële luisteraars, zodat naast het betere platenwerk en de sloganinterpretatie van Brechts radiotheorie — de meest ekstreme verkrachting ervan gebeurde in 1980 op een liberale studiedag over de media ; als de liberalen de kommunisten citeren : boer let op uw kippen ! — eens konkreet en diepgaand zou nagedacht worden over de maatschappelijke voorwaarden en konsekwenties van "vrije" radio. We brengen dus elementen aan ter

diskussie en reflectie en geen afgerond geheel.

2. Beknopte geschiedenis van de Europese radio-''vrijheid''

2.1. Voor de Tweede Wereldoorlog

Vanaf 1918 kende het fenomeen radio in de geïndustrialiseerde landen een versnelde opkomst en groei. De BBC ontstond bijvoorbeeld in 1922 evenals Radio Iberica. Daarna kwamen de staatsradio's van Duitsland en Italië in de ether. Van bij de aanvang ontstonden er groepen van luisteraars en radio-amateurs (en/of -fabrikanten) die een nauw contact met de zenders behielden zodat er een reële wisselwerking zender-ontvanger bestond. Uiteraard gold dit enkel voor de elite die zich een radio kon veroorloven. Een groeiende staatstussenkomst en een snelle technische evolutie van het medium deed deze band verdwijnen. Steeds meer en steeds krachtiger zenders ontstonden en vanaf 1925 werd hun uitzicht bepaald door de staten die ze bezaten of bestaansrecht verleenden. Samen met deze evolutie groeide er een uniformisatie van de gebruikte radiotaal. Er kwam een overwicht van een bepaalde stijl binnen de verschillende radio's en een inhoudsmonopolie van de globale radioboederschap. Dit overwicht en monopolie weerspiegelden min of meer de dominante ideologie, afhankelijk van het land en de aard van het station.

2.2. Na de Tweede Wereldoorlog

De Tweede Wereldoorlog beklemtoonde het belang van de radio (met de propaganda-oorlog in de ether). Daarbij kwam een belangrijke technische evolutie die de radio potentieel veel van zijn oorspronkelijke dynamiek teruggaf, o.a. het gebruik van transistors en FM. De mogelijkheid van betrekkelijk eenvoudige, snelle en goedkope uitzendingen ontstond en de opkomende media-industrie zocht naar massale afzetmarkten voor haar mediaproducten. Om deze redenen zagen de verschillende staten zich genoodzaakt hun al dan niet bestaande monopoliepositie opnieuw in vraag te stellen. In die periode kwamen de verschillende actuele gecentraliseerde of gedecentraliseerde omroepen tot stand, al of niet met een staatsmonopolie. Bijna als verschillende antwoorden op éénzelfde vraag. We zullen achtereenvolgens enkele landen bespreken en peilen naar de positie die lokale en/of ''vrije'' radio er inneemt.

Groot-Brittannië : Zowel de staatsomroep BBC als de commerciële IBA (ITV + Independent Local Radio) hebben elk een twintigtal regionale radio-omroepen. 74% van de Engelse bevolking wordt erdoor bereikt. Deze regionale radio-omroepen waren, naast een programmawijziging

op de BBC-radio, het antwoord op de radiopiraterij vanop zee in de zestiger jaren. Kan men echter in deze situatie en gelet op de nationale invloed, spreken van een echte lokale radio? In het Annan-rapport over de Britse omroep werd er op gewezen dat lokale radio wezenlijk iets anders is dan "network broadcasting" en dat er eigenlijk een nieuwe instantie nodig was om een dergelijke radio te organiseren. Financiële middelen daartoe zouden moeten gevonden worden bij reclame en belastingen.

Nederland: Sinds de omroepwet van 1967 bestaan er een tweetal mogelijkheden voor regionale radio. Op basis daarvan kan o.m. zendmachtiging verleend worden buiten de bevoegdheid van de NOS. Op deze wijze hebben de Stadsradio Amsterdam (STAD) en de Stichting Regionale Omroep Brabant (SROB) ten eksperimentele titel een zendmachtiging gekregen. Deze twee eksperimenten slaan echter op regionale of streekradio, wat in feite nog te ruim is, zodat er toch lokale (soms vanuit kommercieel oogpunt) radio's ontstaan. Hiertegen echter treedt de Nederlandse overheid streng op. In een artikel (zie bibliografie) haalde Gust De Meyer in dit verband de resultaten aan van een onderzoek naar het publiek van deze twee regionale radio's:

"De resultaten... geven voldoende steun aan de stelling dat beide omroepen aan minstens 4 van de 6 vooraf geformuleerde criteria voldoen: (1) zij verhogen de pluriformiteit in de verschaffing van regionale informatie; (2) zij dragen bij tot een verlaging van informatiedrempels; (3) ze worden door de regionale bevolking gewaardeerd, en (4) er blijkt bij die regionale bevolking ook behoefte te bestaan aan de door hen verschaft informatie. Wat het vijfde criterium betreft, nl. verbeterde kennis over regionale zaken, blijkt die verbetering zich, objectief gezien, niet significant voorgedaan te hebben, maar zijn de luisteraars subjectief van mening dat zij beter geïnformeerd zijn door de beluistering van de regionale omroep. Er zijn evenmin aanwijzingen dat de regionale omroepen, binnen de vrij korte onderzoeksperiode van 1 jaar, geleid hebben tot een grotere betrokkenheid van de bevolking bij regionale problemen (het zesde criterium)".

Frankrijk: Het radiomonopolie van Frankrijk is één van de machtigste en meest onaantastbare van West-Europa. Dit komt doordat de Franse overheid voorzien heeft in een kommerciële "aanvulling" van de Franse staatsradio. De konkurrentiepositie van de zgn. perifere of grensradio's (RTL, Europe no 1, Radio Monte-Carlo, Sud Radio) is doorgestoken kaart aangezien zowel hun financiering als de technische faciliteiten en de goede wil van de Franse PTT er op duiden dat ze in feite gekontrolleerd worden door de Franse regeringen. Sinds 1977 kent Frankrijk echter een groeiend aantal "vrije" radio's, vooral onder impuls van de ekologisten.

Verschillende verenigingen (al of niet voor commerciële radio) overkoepelen deze radio's. De Franse overheid probeert deze zenders uit te schakelen, aanvankelijk ongecoördineerd, later (vanaf 1978) efficiënter en repressiever met een voorkeur voor inbeslagname van de meest kritische. Via experimenten op FR 3, onder voogdij van het Ministerie van Justitie, parlementsleden en kulturele verenigingen, probeert men de overgebleven zenders de laatste wind uit de zeilen te nemen.

Italië: Zoals elders was er een staatsmonopolie van radio en televisie. Het werd uitgeoefend door de RAI en was een gecentraliseerd instrument in handen van de regering. Door het aan de macht blijven van de kristendemokraten (DC) voelden de vakbonds- en arbeidersorganisaties en de oppositie zich uitgesloten van de media. Daarom begon de PCI te investeren in video-installaties, met de bedoeling wetten op lokale of regionale kabel distributie te laten stemmen. Parallel hiermee begonnen privégroepen zich te organiseren in dezelfde richting. Ze hoopten vooral op een herstel van de publicitaire winsten die ze door de crisis in de Italiaanse geschreven pers grotendeels waren verloren. Aan de extreem linkse kant, met de in de "Movimiento" gegroepeerde contestatie en studentenbewegingen, werd de communicatietechniek "radio" reeds sedert geruime tijd gebruikt. De DC voerde een decentralisatie van de RAI door, op die manier ruimte latend aan de oppositie en de privégroepen. De wet van 1975 verzekerde deze decentralisatie. De controle op de RAI werd voortaan uitgeoefend door een parlementaire commissie en niet langer door de regering. Dit vertaalde zich in de realiteit door een verdeling van de radio- en televisienetten onder de DC en de socialisten en door het in leven roepen van een derde net van regionale radio en TV. Voor de linkse politieke organisaties (socialisten en PCI) leek het interessant om aan de macht te komen in dit regionale RAI-net. Ze bleven bijgevolg de openbare dienst verdedigen en wezen een totale opgave van het monopolie af. De extreemlinkse groepen en privébelangen zagen echter (om verschillende redenen) meer brood in een grote materiaalslag om zoveel mogelijk communicatiemiddelen. Ze ontkenden het monopolie en begonnen aan hun totaal vrije radio en TV.

In de lente van 1975 waren er reeds 67 illegale radio's. In juli werd de eerste vrije alternatieve radio, gevolgd door een 14-tal andere, het zwijgen opgelegd. De illegale commerciële radio's liet men echter ongemoeid. Omwille van tegenstrijdige uitspraken moest het Grondwettelijk Hof zich in een arrest (juli '76) uitspreken ten gunste van radio- en televisie-uitzendingen die een lokaal karakter hebben en niet interfereren met de RAI-netten. Dit betekende zowat het einde van het RAI-monopolie aangezien er op dat ogenblik reeds 500 vrije radio's en 90 vrije TV-stations bestonden, zij het dan in theorie nog wel illegaal. Omdat ze

moeilijk tegen te houden waren en omdat de DC zich bij de verkiezingen steeds maar bedreigder voelde door de PCI en haar impact op de regionale RAI, besloot de DC een tegengewicht te vormen door middel van een totale opgave van het monopolie en de instelling van privé-radio en televisie. De linkse bewegingen, de socialisten en de kommunisten investeerden ondertussen in de vrije alternatieve radio's, gearmeerd door lokale groepen en georganiseerd in het FRED (Federatie van Democratische Radiozenders). Daar tegenover stond de ANTI die de commerciële radio's groepeerde (niettegenstaande deze in een enorme onderlinge concurrentie zaten). In de FRED zijn de interne verhoudingen op politiek en organisatorisch vlak nooit goed geweest. Als overkoepelende organisatie is de FRED dan ook in 1978 ineengestort. Aanleiding daarvan was de zaak Aldo Moro en het interne debat over de houding die men omtrent deze ontvoering moest aannemen. De werkelijke twistpunten waren de beoogde communicatiemodellen en de verhouding van de radio's tot de politieke sfeer. Deze ineenstorting heeft sindsdien zowel een kwantitatieve als kwalitatieve achteruitgang met zich meegebracht. Ondertussen concurreren de commerciële zenders de alternatieve weg en nog verdere commercialisering is te verwachten. Van een reëel alternatief mediagebruik is al geen sprake meer. Het enige tegengewicht voor het nieuwe en subtielere monopolie van de financiële machten zijn de zenders van de PCI (25) en de socialisten (5). Buiten de nieuwsuitzendingen verschillen ze echter weinig van de andere zenders...

2.3. België

Officieel kwam de radio in België in 1923 in de ether. Vanaf 1930 geeft de staat toelating aan privé-radio's om onder bepaalde voorwaarden (o.m. verbod van publiciteit) uit te zenden. Nochtans ontwikkelen deze radio's zich dank zij de reclame zonder dat de regering daar op reageert. Voor het merendeel gaat het om een mengeling van VZW's en lokale animatie. Na de Tweede Wereldoorlog worden de toelatingen niet meer hernieuwd en krijgt het NIR-INR (later BRT-RTB) een feitelijk zendmonopolie voor het nationale grondgebied. De door de radiomikrobe aangetaste enthousiastelingen, die vóór de oorlog een regionale privé-zender hadden, trekken naar de Noordzee en worden radiopiraten (in de jaren zestig). Hieraan wordt door de Europese overheden een einde gesteld door het afsluiten van het Verdrag van Straatsburg. Via dit verdrag verbiedt men namelijk de bevoorrading van piratenzendschepen. Bij de latere opkomst van de vrije radio's zullen echter verschillende eks-piraten hun diensten ter beschikking stellen...

In 1968 was er aan de ULB kortstondig een vrije zender. Nadien moest men wachten tot de lente van 1975 om Radio Capitale voor het eerst te

horen. Begin 1978 startten Vlaamse militanten met Radio Uylenspiegel in Frans Vlaanderen. De gangmaker van het fenomeen werd in maart 1978 Radio Eau Noire, een strijdradio van de inwoners van Couvin, gericht tegen de bouw van een stuwdam die hun dorp bedreigde. De grote bewustwording in België komt er maar met het verschijnen van Radio LLN in oktober 1978 (Radio Louvain-La-Neuve, L'Heure des Libertés Naissantes) die op zijn eerste verjaardag in 1979 reeds 2876 uren zendtijd vierde. Wanneer op 26 oktober 1978 de rijkswacht probeerde de zender in beslag te nemen werd hen dit belet door 1500 opgeroepen studenten, wat als respons niet mis is. De algemene principes voor de vrije radio die Radio LLN naar voor schoof waren reeds opgenomen in een charter van de ALO (Association pour la Libération des Ondes), zelf opgericht in juni 1978. Aanvankelijk vroeg de ALO niet meer dan een depenalisering van de vrije radio's, later verklaarden zij zich voorstander van een wettelijke regeling, naar het voorbeeld van de VEBE (Vereniging ter Bevrijding van de Ether), de Vlaamse tegenhanger, opgericht in februari 1980. De franstalige overheid bleek erg tolerant op te treden tegenover de illegale zenders, de nederlandsstalige zeer repressief. In Brussel ontstond er een ware boom van vrije radio's, wat niet zonder onderlinge concurrentie en tegenwerking gebeurde. Sindsdien besmette het vrije radio-virus nog verder het land zodat het bijhouden van het verschijnen en verdwijnen van deze zenders een hopeloze taak is geworden.

3. De aktuele stand van zaken in België (april 81)

3.1. Poging tot typologie

Tijdens de recente ontwikkelingen van de vrije zenders zijn fundamentele verschillen kwa vorm, inhoud, doelstellingen en toekomstopties aan het licht gekomen. In de huidige kontekst hebben ze nog enkel gemeen dat ze zich afzetten tegen het "in feite maar niet in rechte" ethermonopolie van de BRT-RTB. Slechts in het prille begin werd enkele malen gemeenschappelijk opgestapt onder leuzen als "bevrijding van de ether", "radio voor en door de mensen", "demokratie en monopolie gaan niet samen" enz. De eerste barsten in deze gemeenschappelijke standpunten hebben niet lang op zich laten wachten en de situatie evolueerde naar een ware blokvorming waarover zo meteen meer. Op basis van de twee opgerichte konglomeraten van vrije radio's (elk met hun charter) kan men het best een indeling wagen. Naar onze opvatting staan achter beide blokken in feite twee totaal tegenovergestelde maatschappijvisies. Men kan immers de onderscheiden argumenten en visies met betrekking tot het "hoe" van radiomaken kaderen in globale visies over het funktionieren van de demokratie, de staat en de rol van de media daarin.

De neo-piraten: Dit etiket wordt hen in verschillende publikaties opgekleefd omwille van hun opvallende gelijkenissen met de piratenstations van weleer. Dit zowel kwa stijl als kwa inhoud en redenen van bestaan. Djingles worden er overvloedig bij gebruikt, de presentatie geschiedt met een hollands aksent op een typische dancing-dj manier. De programmatie is haast uitsluitend muzikaal en gericht op het actuele "hitwerk". Men wil vrijblijvende ontspanning en amusement brengen en spekuelt daarmee op de grootste gemene deler onder het publiek. Het hoeft niet gezegd dat de radio hierbij gedegradeerd wordt tot een muziekdoosje met een louter passieve background rol. Vooruitlopend op het ogenblik waarop de nationale omroepen uit zgn. pure noodzaak (budgettaire crisis, concurrentie van het buitenland, kapitaalsafvloeiing naar RTL, enz.) reclame zouden invoeren werd begin dit jaar, door 4 eksponenten van deze strekking de GRIB (Groupement des Radios Indépendantes belges) opgericht. De vier Brusselse ondertekenaars van het charter (Contact, Capitale, SIS, Ixelles) ijveren voor invoering van publiciteit en zijn voorstanders van volledig kommercieel gerunde radiostations. Op regelmatige tijdstippen laten ze proefballonnetjes op om de zaak in de openbaarheid te houden. Merk op dat ze zichzelf structureren als kleine BRT's, waarmee ze trouwens de concurrentie willen aangaan. Radio Contact poogt zelfs nationaal uit te zenden en is te beluisteren tot 50 km buiten Brussel. Behalve vertrassing hebben deze zenders weinig nieuws te bieden.

De alternatieve radio's: We noemen ze zo omdat ze wezenlijk willen verschillen van de nationale zenders en resoluut elke publicitaire of politieke binding afzweren. Ze hebben zich verenigd in de reeds hoger vermelde VEBE en ALO en zijn zowat afgestapt van de term "vrije" radio. Ze wensen geen wijdvertakt net van superzenders en opteren voor lokale onafhankelijke radio's die een aanvullende rol ten overstaan van de BRT-RTBF innemen. Deze aanvulling situeert zich in het aanbod (de "betere" muziek, animatie, nachtelijke uitzendingen) en in het geviseerde publiek (bepaalde doelgroepen in plaats van de anonieme massa). Men wil kritische informatie brengen die anders verzwegen wordt, een forum bieden. Er wordt gekozen voor kleinschaligheid: buurtwerk, deelname door het publiek in de produktie, beklemtonen van lokale informatie. Ook moet de lokale radio in konflikten een emanciperende strijdfunctie kunnen vervullen. En last but not least moet er aan alternatieve cultuur gedaan worden. Nu kan men binnen deze alternatieve categorie van zenders nog een opdeling maken naargelang de graad van strijdbaarheid, amateurisme, enz. maar dat lijkt ons in de gegeven situatie een nodeloos tijdverdrijf. Uit de groeiende etherchaos moet in elk geval onthouden worden dat de kansen voor een aanvullend, participatief en werkelijk alternatief medium voorhanden zijn maar overwoekerd dreigen te worden door groeiend onkruid!

3.2. Initiatieven op het vlak van de wetgeving

Het toekennen van uitzendvergunningen en het statuut van de openbare omroep zijn wettelijk geregeld en duidelijk: er kunnen andere zenders dan de openbare omroep een uitzendvergunning verleend worden. Dit wordt bewezen door de zenders American Forces Network (AFN) en de twee NAVO-zenders op de 100-104 Mhz frekwentieband. Ook internationale regelingen staan de eventuele wettelijkheid van lokale radio's op deze frekwenties niet in de weg.

In de nieuwe wet op de radioberichtgeving van 30 juli 1979 (onder druk van de CB-amateurs tot stand gekomen) wordt de RTT gemachtigd alle diensten van radioverbindingen te organiseren en wordt het principe opnieuw gesteld dat private radio-omroepen kunnen bestaansrecht krijgen mits een voorafgaandelijke schriftelijke vergunning (na advies van de terzake bevoegde minister). De algemene voorschriften met betrekking tot het toekennen en intrekken van dergelijke vergunningen moeten dat bij Koninklijk Besluit vastgelegd worden (op 31/10/79 hebben de cibisten zo'n KB verkregen). Met het naleven van een aantal technische voorschriften is het mogelijk dat, binnen een straal van 10 km, tussen de 100-104 Mhz een 8-tal radio's uitzenden zonder elkaar te storen. Op een dergelijke wijze zouden in België iets meer dan 10.000 zenders op 5 frekwenties tussen 100 en 104 Mhz (zendbereik 20 km) probleemloos kunnen werken. Hieruit blijkt dat de legalisering van lokale radio enkel een kwestie is van politieke keuzen. Technisch en juridisch zijn er geen onoverkomelijke problemen.

Eind maart heeft de Raad van Beheer van de BRT een brief verstuurd naar staatssekretaris Mevr. De Backer van de Vlaamse Gemeenschap. Hierin wordt gesteld dat de Raad van Beheer bereid is twee frekwenties vrij te geven op 100-104 Mhz FM band voor experimenten met lokale radio. Op voorwaarde dat de reikwijdte van dergelijke zenders tussen de 2 en 8 km ligt. Toen dit artikel samengesteld werd was de stap van de BRT het laatste element in het proces naar een wettelijke regeling. Tot op dat ogenblik waren er reeds een aantal voorstellen tot dekreet in omloop die de organisatie van de lokale radio's wilden regelen: voorstellen van Frans Grootjans (PVV), Willy Kuypers (VU), Noëlla Dinant (PCB), Rika De Backer en voorstellen uitgaande van de VEBE en Radio Toestel (Gent). We zullen pogen in het kort enkele kenmerken te geven van deze voorstellen. Het voorstel van Grootjans nemen we alvast niet ernstig omdat deze liberaal anders schrijft dan hij spreekt: de lokale radio's moeten volgens hem VZW's zijn, niet politiek gebonden, lokaal en informatief. Op de liberale landdag over mediabeleid (1980) sprak hij zich echter uit tegen het BRT-monopolie, voor zendgemachtigde verenigingen en werd zijn speech omkaderd door een rits van toespraken pro

kommerciële en vertrossende radio en TV. Het voorstel van Kuypers is gebaseerd op de principes van de VEBE (verwoord in het VEBE-handvest van 1 maart 1980, in bijlage) wat betekent: bevordering van communicatie, informatie, voorlichting, vorming en ontspanning, zonder controle of censuur van de overheid, verruiming van de meningsuiting en lokale democratisering, gericht op een geografisch beperkt en gedifferentieerd deel van de bevolking en gesubsidieerd. Het voorstel van De Backer is veel enger en heeft het alleen maar over enkele beperkte experimenten. De voorstellen van Dinant, VEBE en Radio Toestel verschillen in essentie vooral wat betreft de samenstelling en bevoegdheid van de op te richten Raad van Onafhankelijke Radioverenigingen. Ze beklemtonen gemeenschappelijk het lokale en onafhankelijke en hanteren verder in grote lijnen de principes van het VEBE-handvest, maar zijn gedetailleerder in het uitwerken van modaliteiten m.b.t. financiering, erkenning, reglementering dan het voorstel Kuypers.

4. Vanuit "Kommunikatiewetenschappelijke" hoek bekeken

4.1. Het medium radio

Lokale radiomakers komen vaak entoesiast en zonder al te veel voorafgaandelijke bezinning in de ether. Daarom geven we — ter discussie! — enkele beschouwingen ten beste over mogelijkheden en beperkingen eigen aan het medium.

Algemeen kan gesteld worden dat radio een "achtergrondmedium" is. Dat betekent dat het vooral dient als klankdekor en voornamelijk passief wordt beluisterd. Empirisch onderzoek dienaangaande in België verricht door Gabriël Thoveron (zie bibliografie), leert ons het volgende: "Les différents moyens de communication apparaissent s'adapter de manière diverse aux deux types d'usage. Dans sa majorité, la lecture est primaire; l'écoute de la radio est, pour les neuf dixièmes, secondaire; et la télévision, pour près des neuf dixièmes, primaire".

Bij de radio, zo haalt hij ondermeer uit zijn onderzoeksresultaten, is luisterpassiviteit normaal. Gedurende de werkweek wordt er door een vrij konstant publiek geluisterd gedurende de hele dag. Als er al actief wordt geluisterd dan gebeurt dit rond drie zones: 7 uur, 13 uur en 19uur30. De zondag is de dag bij uitstek waarop aandachtig wordt geluisterd en uitsluitend aktieve beluistering vertegenwoordigt 1/5 van het globale luisterpatroon gedurende de werkdagen, 1/7 op zaterdag en 1/3 op zondag. Deze gegevens duiden o.i. op enkele beperkingen met betrekking tot informatie-overdracht om nog maar te zwijgen over de mogelijkheid tot gedragsbeïnvloeding. Ze verklaren ook het gemakkelijke succes van zenders à la Contact.

Deze en andere feiten doen Mattelart en Piemme — twee linkse auteurs

die al eerder kritisch over de media publiceerden — erop wijzen dat, wààr vrije radio's een reële alternatieve rol gespeeld hebben, er steeds een sociaal gebeuren is aan vooraf gegaan : Lissabon, Bologna, Longwy. Het ging in deze gevallen niet louter om vrije radio maar om grotere sociale bewegingen waarbij deze radio's vooral een **ondersteunende functie** hadden. Ze stellen dat onafhankelijke radio maar zin heeft als er een duidelijk en konkreet doel is, als er werkelijk iets te zeggen valt. Niettemin wijzen ze op het belang van de permanente aanwezigheid van een medium als radio en stellen ze zich de vraag naar de mogelijkheid van alternatieven op dit gebied. Zo iets brengt ons tot het materiële aspect van de zaak : wie (naast de overheid) kan, wil en zal de lokale onafhankelijke radio van permanente aard betalen en waarom ?

4.2. Enkele politiek-ekonomische aspekten van "Vrije" Radio

De ekonomische geschiedenis van de media-industrie leert ons dat, telkens er een technische innovatie op de markt gebracht werd, er steeds opnieuw moest gezorgd worden voor een sociaal klimaat dat gunstig was voor het produkt : er bestond nooit een uitgesproken sociale behoefte aan om het even welk elektronisch medium. De eerste radio- en TV-programma's werden verwezenlijkt door de fabrikanten van radio- en TV-toestellen. Zoals dit voor andere produkten geldt, zo geldt dit ook voor de elektronische mediaprodukten : ruilwaarde en gebruikswaarde moeten op elkaar afgestemd worden. Dat is nodig om nieuwe sociale konsumptiegewoonten te stimuleren die moeten leiden tot de verkoop van nieuwe produkten. In deze zin is de huidige periode van de nieuwe elektronische media een overgangsstadium. Het is de fase die de massale inbreng van de nieuwe elektronische media moet voorbereiden. Dat verklaart waarom de betrokken firma's zich o.m. wenden tot de edukatieve en socio-kulturele sektor : deze sektor is voorlopig niet alleen de enige klant met geld maar eveneens een hefboom om de nieuwe mediagebruiken te bevorderen en te socialiseren. "Vrije" radio en video zijn uitstekende voorbeelden in dit verband. Om het BRT-monopolie te doorbreken werd een mythe gekreëerd van de "Vrije" radio's. Zoals in Italië (zie bibliografie : Op De Beeck) is een onrijpe "vrije kommunikatie-leer" van alternatieve groepen zeer welgekomen. De laatste twee jaar vinden we dan ook een dergelijke klemtoon in kranten als La Dernière Heure, Le Soir, Het Laatste Nieuws, De Standaard. Het omroepmonopolie wordt in vraag gesteld of aangevallen ; de sociale en kulturele voordelen van kleinschalige, lokale, vrije zenders worden aangehaald en er wordt verwezen naar 'participatie' en 'toegankelijkheid' zonder dat deze begrippen enige fundamentele duiding krijgen. Daarbij is — in ideologisch opzicht — vooral de verzelfstandiging van het medium belangrijk. De technische en (theoretische) kommunikatieve mogelijk-

heden van de vrije zenders worden in verband gebracht met morele welzijnsbegrippen. Maar er wordt abstraktie gemaakt van de economische productie- en verspreidingsvoorwaarden en van de functie van het medium in een welbepaalde historische kontekst.

4.3. Lokale Onafhankelijke Radio. Het kan toch en hoe !

Na het voorgaande zou men kunnen denken dat lokale onafhankelijke radio geen kansen op slagen heeft in ons bestel. Dat zou echter een voorbarige gedachtengang zijn. Een kollega-student van ons heeft namelijk net zijn thesis voltooid waarin hij poogt de realisatievoorwaarden te omschrijven die nodig zijn om tot een oppositionele mediapraxis te komen (Yves Desmet, zie bibliografie). Deze realisatievoorwaarden zien er, in een notedop als volgt uit :

— op socio-kultureel niveau,

a. zelfbeheer en zelffinanciering in een dialektisch verband met de georganiseerde arbeidersbeweging of haar periferie (aktiegroepen e.d.),

b. afwijzen van institutionalisering ;

— op werkingsniveau,

a. zelfwerkzaamheid — en dit is voor ieder medium zo — omdat de belangrijkste effecten zich voordoen voor de mikro en niet aan het ontvangtoestel, m.a.w. in het produktieproces en niet bij de produktontvangst. Dit wil niet zeggen dat men daarom de produktgerichtheid moet laten vallen. Ook hier is er weer een dialektisch proces aan de gang.

b. zelfkontrolle. Geen cinéma- of radio d'auteur, maar groepskontrolle gedurende de ganse produktie. Geen instrumentalisatie van de aspiraties van de betrokkenen (bijvoorbeeld: niet de woningnood gebruiken om een programma te maken, maar een programma maken dat tegemoet komt aan de wensen van de woningzoekenden).

c. het publiek moet als subjekt, niet als objekt "gebruikt" worden.

d. inbreng van organische intellektuelen, om "Spelerei" te voorkomen

e. feedback

f. doelgroepsgerichtheid, volgens klasse-kriteria

g. kontinuïteit (geen tijdsruimtelijk geïsoleerde programma's)

h. zo mogelijk kollektieve ontvangstsituatie, in plaats van geïsoleerde beluistering.

— op het niveau van de inhoud,

a. onderwerpen volgens het eksemplarisch principe (Negt),

b. demystifiërend,

c. taboes aanpakkend,

d. niet alleen "redelijke" onderwerpen maar ook de verbeelding en eskapisme-tendenzen als produktiebron gebruiken,

e. praxisgerichtheid ; ook alternatieven geven.

- op het niveau van de vorm,
 - a. oppositionele narratieve kodes,
 - b. niet alleen produkt op zich maar ook het produktieproces in het produkt opnemen,
 - c. satire, parodie op klassieke mediaberichtgeving,
 - d. de noodzaak tot technische kwaliteit is omgekeerd evenredig aan de betrokkenheid van het publiek. Een lage betrokkenheid vereist een hoge kwaliteit en omgekeerd.
- op het niveau van de methode : enkele dialektische bewegingen,
 - a. proces - produkt,
 - b. tegeninformatie - tegenkommunikatie,
 - c. initiatie - ondersteuning,
 - d. strijd binnen het ideologisch staatsapparaat radio - strijd tegen het ISA radio,
 - e. kweken van kritische recipiënten - kweken van actieve recipiënten,
 - f. populisme - intellektualisatie.

Het gaat hier, zoals men ondertussen wel zal gemerkt hebben om een utopische benadering van de realisatievoorwaarden. Nochtans lijkt deze opsomming ons een uitstekende toetssteen en einddoel voor lokale radiomakers die oppositioneel en emancipatorisch met en aan de media willen werken.

Misschien dit als besluit (en hopelijk als begin van een discussie) : lokale onafhankelijke radio kan een toekomst hebben in ons land op voorwaarde dat er in het "vrije" radiowereldje het kaf van het koren gescheiden wordt en dus de kommerciële zenders verboden worden (blijven) en de bestaande lokale onafhankelijke radio's gelegaliseerd worden in de zin van het VEBE-handvest.

Volgende leden van de Werkgroep Kommunikatie VUB werkten mee aan dit artikel : Erik Desmedt, Bernard Desmet, Jon Goubin, Karen Schulpzand, Tony Verlinden.

April 1981

5. Bibliografie

- *Cahiers Marxistes*, Document : 'Proposition de décret fixant les conditions de reconnaissance des radios locales indépendantes', *Cah. Marxistes* no 88, nov. 1980, pp.28-39.
- Cultuurraad voor de Nederlandse Cultuurgemeenschap, Voorstel van decreet van de heer W. KUIJPERS houdende erkenning van de vrije radio-omroepdiensten, stuk 103, 1980.
- DE MEYER Gust, Vrije Radio : Achtergrondinformatie voor het permanente vormingswerk, in *Volksopvoeding* 30 (1981), pp.29-49.
- DE MEYER Gust, De omroep naast de omroep : vrije radio, in *Communicatie, Tijdschrift voor Massamedia en Cultuur*, 10 (1980-81), nr.3-4, pp.1-10.
Het gaat hier om het zelfde (overigens uitstekende) artikel.
- DESMET Yves, Een utopische benadering van het medium video als middel tot de opbouw

van een emancipatorische communicatiestructuur, Lic. Verh. Fac. Lett. en Wijsbegeerte VUB 1981, in voorbereiding.

— LE PAIGE Hugues, Les "radios libres" en Italie : pour le meilleur et le pire, in *Cah. Marxistes* no 31, jan. 1977, pp.33-39.

— MATTELART A. en PIEMME J.M., New Means of Communication : new questions for the left, in *Media, Culture & Society*, Vol.2 nr.4, oct. 1980, pp.321-338.

OP DE BEECK Johan, Ideologische aspecten van de relatie tussen geïnstitutionaliseerd en oppositioneel mediagebruik, Lic. Verh. Fac. Letteren en Wijsbegeerte, VUB 1979.

— OP DE BEECK Johan, De privatisering van de omroepcommunicatie in Italië, in *Communicatie* 10 (1980-1981) nr.3-4, pp.10-17.

— PIERRE Roger, Radio-télévision : au nom de la Loi... Les radios libres auront-elles droit de cité en Belgique ? in *Cah. Marxistes*, no 6, dec. 1979, pp.23-32.

— SONET Henri, Le printemps des radios libres ?, in *La Revue Nouvelle*, 36 (Jan. 1980) no1, pp.17-48.

— THOVERON Gabriël, Radio et télévision dans la vie quotidienne, ULB, Brussel, 1971.

Handvest van VEBE vzw, Vereniging ter Bevrijding van de Ether

1. Definitie "Vrije Private Radio-omroepdiensten" :

Onder vrije private radio-omroepdienst verstaan wij de mogelijkheid van alle burgers of groepen van burgers tot het vrij realiseren en uitzenden van radioprogramma's van allerlei aard :

- a. met de bedoeling de communicatie tussen en binnen de onderscheiden te bereiken sociale doelgroepen te bevorderen, steeds de informatie en voorlichting, vorming en ontspanning van de luisteraars indachtig ;
- b. zonder enige vorm van voogdij of controle vanwege de openbare omroep, zonder voorafgaandelijke censuur vanwege de overheid en met een strikt beperkte controle vanwege de Ministers tot wiens bevoegdheid de radio-omroep behoort ;
- c. als middel tot verruimde meningsuiting en democratisering op lokaal vlak, dat inherent hiermee alleen maar vanuit de basis kan georganiseerd worden ;
- d. gericht op een geografisch beperkt en gedifferentieerd deel van de bevolking.

2. Onderhandelingscriteria :

§ 1. De VEBE eist de mogelijkheid voor alle burgers of groepen van burgers (Belgen en geïmmigreerden) om in de context van hoger vermelde definitie radioprogramma's te realiseren en uit te zenden.

Deze mogelijkheid moet iedereen, die geen systematische toegang heeft tot de openbare omroep, de kans geven zijn mening uit te drukken.

Dit veronderstelt tevens dat binnen éénzelfde gebied verscheidene zenders naast elkaar moeten kunnen bestaan, om het pluralisme in

gedachte en aktie te kunnen waarborgen. Hiervoor dient dus een deel van de frequentieband ter beschikking te worden gesteld.

§ 2. De VEBE is het eens over volgende principes, die via onderhandelingen moeten leiden tot enkele normen, waaraan elke vrije radio zou moeten voldoen ter verkrijging van een uitzendvergunning, konform met de wet van 30 juli 1979 betreffende de radioverbindingen :

1. De vrije radio-omroep is een communicatie-instrument, dat principiëel vanuit de basis groeit en dat door die basis moet worden georganiseerd, zonder enige voogdij, controle of censuur van gelijk welke overheid, nadat men aan de voorwaarden ter verkrijging van een zendvergunning heeft voldaan.

2. De vrije radio-omroep moet bijdragen tot de sociale en kulturele ontwikkeling en tot de permanente vorming van haar luisteraars.

3. De vrije radio-omroep moet de permanente controle van de luisteraars vergemakkelijken via een optimaal in te bouwen recht op antwoord en inspraak.

4. De vrije radio-omroep dient zich tot een geografisch beperkt deel van de bevolking ,en met een voor dat publiek vereist beperkt bereik te richten, dit om de informatie dichter bij de luisteraars te brengen, m.a.w. vrije radio verzorgt hoofdzakelijk **programma's van lokale aard.**

5. De vrije radio-omroep streeft geen winstgevend doel na en mag bijgevolg niet onderworpen zijn aan de rechtstreekse of onrechtstreekse controle van personen of verenigingen met een kommercieel doel.

Alle radioprogramma's moeten dus zelfstandig kunnen worden gerealiseerd en uitgezonden, m.a.w. zij moeten gevrijwaard blijven van elke vorm van betaalde reclame of van enige uitzending, die het karakter van handelspubliciteit vertoont, dit alles steeds naar analogie van de openbare omroep.

6. Elke vrije radio-omroep moet gevrijwaard blijven van elke rechtstreekse binding of enige vorm van controle vanwege eender welke politieke partij, vakbond, beroepsvereniging of andere gelijkaardige nationale of regionale korporatistische vereniging. Dit neemt evenwel niet weg dat deze organisaties aan bod kunnen komen in de programma's van de vrije radio-omroepdiensten. De vrije radio-omroep mag nochtans geen éénzijdige spreekbuis zijn of worden van bovengenoemde organisaties.

7. De vrije radio-omroep richt zich naar de algemeen geldende regels die toepasbaar zijn op de geschreven pers en die ondanks de eigen aard van het radiomedium ook voor een groot deel betrekking kunnen hebben op de deontologie van de programmamakers, m.a.w. de rechten en de plichten van de journalist uit de geschreven pers moet de vrije radio-omroep als richtingswijzer aanwenden bij het bepalen van de normen ter verkrijging van een uitzendvergunning.

8. Vrije radio mag geen deel uitmaken van een net van zenders, die

toebehoren aan éénzelfde groep of éénzelfde persoon.

9. Elke vrije radio gebruikt zenders overeenkomstig de wettelijke voorschriften terzake en die volstaan om de taak te vervullen, die zij zichzelf opgedragen hebben.

10. Elke vrije radio moet er over waken dat het overgrote deel van zijn programma's van eigen oorsprong zijn.

11. De vrije radio verzet zich tegen elke vorm van ether-wanorde. M.a.w. wil zij in beginsel een technische regeling aanvaarden, die via onderhandelingen met het Ministerie van PTT in een reglementering moet worden vastgelegd, zodat storingen worden vermeden, evenwel rekening houdend met de doelstellingen en de eigen aard van "Vrije Radio" in de zin van bovenstaande definitie.

§ 3. De VEBE eist tenslotte in de eerste plaats de **depenalisatie van alle vrije radio-omroepdiensten in de zin van bovenstaande definitie.**

Op de tweede plaats wil de VEBE zich, gekoppeld aan de depenalisatie, engageren in de **legalisatie van vrije radio-omroep**, op voorwaarde echter dat zij de vrijheid niet beperkt, zodat aan bovengenoemde principes niet meer kan worden voldaan.

De legalisatie van vrije private radio-omroepdiensten kan nu reeds gebeuren via de wet van 30 juli 1979 betreffende de radioverbindingen. Er bestaan hiervoor evenwel nog steeds geen uitvoeringsbesluiten, zodat de wet niet kan uitgevoerd worden en er bijgevolg ook geen vergunningen voor de vrije radio-omroepen kunnen afgeleverd worden. Daarom eist de VEBE dat zo spoedig mogelijk in samenspraak met de VEBE door de bevoegde ministeries reglementeringen terzake worden opgemaakt en vergunningen worden afgeleverd.

Goedgekeurd de 1ste maart 1980 door de algemene vergadering van de Vereniging ter Bevrijding van de Ether (VEBE) met éénparigheid van stemmen.